

T. XXIX (2026) Z. 1 (81)
ISSN 1509-1074
10.24425/rhpp.2026.158804

**ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ**

Remembrance of the Augustów Roundup (July 1945):
Alicja Maciejowska's archive

**Oblicze pamięci o obławie
augustowskiej
(z archiwum
Alicji Maciejowskiej)**

Instytut Solidarności i Męstwa
im. Witolda Pileckiego
ul. Sienna 82
PL 00-815 Warszawa

**Małgorzata
DAJNOWICZ**

Wydział Historii Uniwersytetu w Białymstoku,
Plac Niezależnego Zrzeszenia Studentów 1
PL 15-420 Białystok
e-mail: malgorzadajnowicz@gmail.com /
m.dajnowicz@instytutpileckiego.pl
<https://orcid.org/0000-0001-6124-9983>

KEY WORDS:

Poland after 1945, suppression of anti-Communist
underground, documenting historical crimes,
Alicja Maciejowska (1929–2016)

SŁOWA KLUCZOWE:

archiwum, kolekcja, obława augustowska,
pamięć o obławie augustowskiej, lipiec 1945 r.,
podziemie niepodległościowe, „Solidarność”

Streszczenie

Alicja Maciejowska, dziennikarka, dokumentalistka i działaczka opozycyjna, odegrała niezwykle ważną rolę w dokumentowaniu wiedzy o obławie augustowskiej z lipca 1945 roku, będącej jednym z najbardziej tragicznych i jednocześnie najmniej znanych epizodów represji wobec polskiego podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej. Obława, zorganizowana przez wojska radzieckie przy wsparciu polskich służb bezpieczeństwa, miała na celu likwidację struktur związanych z Armią Krajową i Armią Krajową Obywatelską. Dotychczas nie ustalono pełnej liczby ofiar obławy ani miejsc ich pochówku. Bohaterka tekstu udokumentowała prawdę o obławie augustowskiej. Jej działalność opozycyjna, w tym w ramach Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r., zaowocowała stworzeniem bogatego archiwum zawierającego ankiety z danymi personalnymi ofiar, relacje świadków, korespondencję oraz dokumentację fotograficzną. Dzięki jej pracy udało się zgromadzić szczegółowe informacje dotyczące przebiegu obławy, losów ofiar oraz trudnej ekonomicznie i społecznie sytuacji ich rodzin, które przez dekady zmagaly się z traumą powodowaną brakiem wiedzy o zaginionych. Zgromadzona przez Alicję Maciejowską kolekcja stanowi unikatowe źródło wiedzy naukowej i edukacyjnej, ukazując zarówno dramat jednostek, jak i skalę represji wobec podziemia niepodległościowego ziem Polski północno-wschodnich po zakończeniu II wojny światowej.

Summary

Anna Maciejowska, a journalist, documentarian, and opposition activist, played an extremely important role in documenting the Augustów Roundup (Obława Augustowska) of July 1945. This event remains one of the most tragic and least known episodes of a streak of brutal crackdowns on Polish resistance fighters in the aftermath of World War II. The roundup, organized by Soviet troops with the support of Polish security services, was intended to wipe out the underground support base of the Home Army (Armia Krajowa) and the Citizens' Home Army (Armia Krajowa Obywatelska). To date, neither the exact number of victims nor the location of their graves have been established. In the late 1980s, Alicja Maciejowska, a journalist who lost her job at the Polish Radio after the imposition of martial law, joined the Citizens' Committee for the Search for Suwałki Region Residents Gone Missing in July 1945. Thanks to her commitment that grassroots initiative could soon boast of an archive containing lists of missing persons, their personal files, witness testimonies, letters, interviews and photographs. She spared no effort to dispel the fog that had surrounded the Augustów roundup, gathered every detail that threw light on the course of that operation and the fate of the victims. Nor did she tire of bringing to the attention of the public the plight of the victims' families, living for decades with the trauma of having a relative missing. Alicja Maciejowska's collection is an assemblage of special historical and educational value as it highlights both individual tragedies and the scale of repressions in north-eastern Poland after the end of World War II.

Alicja Maciejowska, dziennikarka, reportażystka, dokumentalistka, urodziła się w 1929 r., zmarła w 2016 r. Była absolwentką dwóch kierunków: reżyserii dźwięku w warszawskiej Szkole Teatralnej oraz historii. Po 1945 r. pracowała w polskim radiu, w tym w programie III Polskiego Radia, a od lat 50. również w rozgłosniach regionalnych, m.in. w Łodzi, Koszalinie, Szczecinie. Znano ją jako autorkę oraz współautorkę licznych reportaży radiowych (m.in. „Wierna rzeka sto lat później”, „Epitafium dla Łupaszi”, „Kazik”, „Bojowcy”). Po 1989 r. załączyła się w programie I Polskiego Radia, gdzie stworzyła wiele audycji, m.in. pt. „Pisane mikrofonem” (wspólnie z Aliną Głowacką) oraz „Przerwane życiorysy...”, oraz przygotowała książkę poświęconą obławie augustowskiej¹. Maciejowska była również członkinią Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich i współredaktorką pisma „Solidarność Radia i TV”² wyróżnioną wieloma nagrodami dziennikarskimi, m.in. Złotym Mikrofonem Polskiego Radia.

Bohaterka tekstu angażowała się w latach 80. w działalność ruchu opozycyjnego, w tym solidarnościowego. Została internowana w Warszawie w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r. i osadzona w Areszcie Śledczym Warszawa-Grochów. Zatrzymano ją w związku z zarzutem dotyczącym jej działań kierowanych przeciwko organom władzy państwowej, jak podano, w celu obalania ustroju PRL na podstawie art. 42 dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o ochronie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w czasie obowiązywania stanu wojennego. Dzień później, 13 grudnia 1981 r., uchylono decyzję o internowaniu i przewieziono ją następnie do ośrodka odosobnienia w Gołdapi. Przebywała tam od 15 stycznia 1982 r., zwolniono ją po dwóch tygodniach z powodu pogarszającego się stanu zdrowia³.

¹ A. Maciejowska, *Przerwane życiorysy — Obława Augustowska, lipiec 1945 r.*, Białystok 2010, ss. 522.

² „Solidarność Radia i Telewizji”, pismo wydawane przez Komitet Zakładowy „Solidarność” Polskiego Radia i Telewizji w Warszawie (1981, 1985–1989). Był to tygodnik wychodzący nieregularnie, w nakładzie 500 egzemplarzy. Na łamach pisma publikowano informacje o działalności związku, publikowano opinie na temat treści programów radiowych i telewizyjnych dotyczących „Solidarności”.

³ Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku, Ośrodek odosobnienia w Gołdapi 1981–1982, sygn. IPN Bi 47/13. K. 1–15. O zwolnienie z ośrodka w Gołdapi występowała córka Agnieszka Maciejowska, wskazując na stan zdrowia matki, udzielając pełnomocnictwa w tej sprawie Zespołowi Adwokackiemu nr 25 w Warszawie. Prowadzenia sprawy personalnie podjął

Wspomnienia z okresu internowania zawarła Maciejowska w „Dzienniku internowanej”, w którym opisywała codzienną rzeczywistość, w tym represje, jakim poddawano kobiety podczas internowania. Wskazywała zwłaszcza na doświadczanie braków produktów codziennego użytku potrzebnych do higieny, opisywała relacje pomiędzy osadzonymi i organizację życia codziennego kobiet przebywających w ośrodku odosobnienia⁴. Po uchyleniu internowania została zwolniona z pracy w Polskim Radiu, w maju 1982 r. przeszła na emeryturę, udzielając się później dorywczo. W kwestionariuszu ewidencyjnym założonym przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w sierpniu 1983 r. odnotowano: Komitet ds. RTV — program III Polskiego Radia jako miejsce pracy Alicji Maciejowskiej, a podając uzasadnienie założenia teczki ewidencyjnej, zapisano:

Aktywistka NSZZ „Solidarność” — internowana w ramach akcji kryptonim „Jodła”, następnie zwolniona z uwagi na zły stan zdrowia. Nadal zachodzi podejrzenie prowadzenia działalności antysocjalistycznej⁵.

Dalszą aktywność Maciejowskiej poddawano stałej obserwacji służb bezpieczeństwa. Kolportowała ona prasę podziemną i różnorodne wydawnictwa tzw. drugiego obiegu, za co była wielokrotnie zatrzymywana i przesłuchiwana. Ponadto rekwirowano jej samochód osobowy, w którym przewoziła wydawnictwa drugiego obiegu, w związku z czym przeszukiwano jej mieszkanie⁶.

Jako działaczka ruchu solidarnościowego, Maciejowska angażowała się w dokumentowanie wydarzeń związanych z obławą augustowską, współpracując w tym zakresie m.in. z Piotrem Bajerem⁷, Marią Chwalibóg⁸ i suwalskimi działaczami

się adwokat Marek Piesiewicz, zob. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990, sygn. IPN BU 0236/257, k. 3–5.

⁴ A. Maciejowska, *Dziennik internowanej*, [w:] *Kobiety internowane. Gołdap 1982*, red. E. Rogalewska, Białystok 2008, s. 112, 16, 121, 125.

⁵ AIPN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, sygn. IPN BU 0204/1737, k. 5.

⁶ AIPN, Społeczny Urząd Spraw wewnętrznych w Warszawie, sygn. IPN BU 0367/1, t. 41, K. 2–3; Na przykład w 1984 r. poddano rewizji mieszkanie, w którym znaleziono liczne nielegalne wydawnictwa — AIPN, Prokuratura Wojewódzka w Warszawie, sygn. II Ds.70/84, k. 92–104.

⁷ Piotr Bajer (ur. w 1955 r.), współzałożyciel Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r., nagrywał relacje świadków w latach 1987–1988 oraz działał w Niezależnym Samorządnym Związku Zawodowym „Solidarność”. Wielokrotnie wzywany na przesłuchania, zatrzymywany, w jego mieszkaniu przeprowadzano rewizje. W latach 1982–1989 rozpracowywany przez Wydział III Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej/ Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Suwałkach, krypt. Broda.

⁸ Maria Chwalibóg (1933–2024), polska aktorka, m.in. w 1956 r. ukończyła Państwową Wyższą Szkołę Teatralną w Łodzi, znana z wielu ról filmowych (m.in. *Nikodem Dyżma*, *Wojna domowa*, *Dom*, *Modrzejewska*). Otrzymała nagrodę za pierwszoplanową rolę kobiecą na 13. Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni w 1988 r. za rolę Ireny w filmie *Kobieta samotna*. Była żoną Andrzeja Kopi-

opozycji solidarnościowej. W drugiej połowie lat 80. rozpoczęła ustalanie listy rodzin i dalej ofiar obławy augustowskiej oraz gromadzenie wszelkich informacji, w tym różnorodnej dokumentacji dotyczącej przebiegu wydarzeń oraz skutków obławy, czyniąc to następnie, od 1987 r., w działalności Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r., którego Maciejowska była nie tylko członkinią, lecz także osobą aktywnie zaangażowaną w powołanie i inicjowanie kierunków działalności organizacji⁹. Obywatelski komitet ukonstytuował się 2 sierpnia 1987 r.¹⁰ Do tzw. grupy warszawskiej członków komitetu, prócz Maciejowskiej i Marii Chwalibóg, należał m.in. Zbigniew Bujak¹¹. Już po miesiącu działalności, 5 września 1987 r., nastąpiła delegalizacja związku, jednak działania komitetu trwały, dołączały doń nowe osoby, pozyskiwano pamiątki od rodzin zaginionych, kompletowano dokumentację, wypełniano kolejne ankiety, prowadzono korespondencję z rodzinami zaginionych, sporządzano notatki ze spotkań

czyńskiego, a następnie wieloletnią partnerką Marka Bargielowskiego. Jej siostra, Elżbieta wyszła za mąż za aktora Zbigniewa Cybulskiego. Poza aktywnością artystyczną Maria Chwalibóg zaangażowała się w ruch „Solidarności”, przyjaźniła się i współpracowała z ks. Jerzym Popiełuszką, we współpracy z Alicją Maciejowską i in. angażowała się w ruch Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r., dokumentującego wydarzenie obławy augustowskiej i pamięć o obławie, zbrodni dokonanej na Polakach w lipcu 1945 r.

⁹ Obywatelski Komitet Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r., powołany w 1987 r. przez działaczy opozycji w celu wyjaśnienia okoliczności obławy augustowskiej. Powołanie obywatelskiego komitetu zostało wsparte przez grupę 56 wybitnych przedstawicieli świata nauki, kultury i opozycji, którzy skierowali do Rady Państwa pismo informujące o utworzeniu komitetu, z prośbą o udzielenie mu pomocy i niepodejmuwanie represji wobec jego członków. Jednak po kilku tygodniach formalnego istnienia komitetu Urząd Wojewódzki w Suwałkach zakazał komitetowi prowadzenia działalności, mimo to jego członkowie nadal działali ze wsparciem środowiska byłych żołnierzy Armii Krajowej. W ramach aktywności komitetu kompletowano różnorodne dokumenty na temat zaginionych, w tym relacje rodzin, dokumenty, zdjęcia, prowadzono ankiety personalne na temat zaginionych w obławie. Członkowie komitetu byli inwigilowani przez Służbę Bezpieczeństwa. Działania komitetu skonsolidowały suwalską opozycję i zapewniły jej stały kontakt z Regionem Mazowsze, co miało duże znaczenie przy odbudowie działalności związkowej w regionie w latach 1988–1989.

¹⁰ Zob. szerzej J. Brzozowska, *Charakterystyka akt operacyjnych o sygnaturze archiwalnej „II” wytworzonych przez Wydział III KW MO/WUSW w Suwałkach w latach 1975–1989*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2014, nr 4, s. 148.

¹¹ Zbigniew Bujak (ur. w 1954 r.), polityk, działacz opozycji demokratycznej w czasach PRL, poseł na Sejm I i II kadencji. Od 1978 r. współpracownik Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR”, kolporter wydawnictw niezależnych, m.in. „Robotnika”. Był współzałożycielem Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” w ZM Ursus w Warszawie. Po wprowadzeniu stanu wojennego uniknął zatrzymania w sopockim Grand Hotelu, następnie pozostawał w ukryciu. Przewodniczył Regionalnej Komisji Wykonawczej Regionu Mazowsze NSZZ „S”, zasiadał w Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej. Był jednym z najdłużej ukrywających się członków tej organizacji. Został aresztowany w 1986 r., zwolniono go we wrześniu tego samego roku na mocy amnestii. W latach 1986–1987 wchodził w skład tymczasowej rady związku, a od 1987 r. do 1989 r. w skład Krajowej Komisji Wykonawczej. W 1989 r. uczestniczył w obradach plenarnych Okrągłego Stołu.

ze świadkami wydarzeń¹². W „Przerwanych życiorysach” co do okoliczności powołania Komitetu Maciejowska odnotowała:

[...] postanowiliśmy, że ja zostanę nieujawnionym członkiem Komitetu, aby chronić dokumenty i informacje do nas napływające. Będę je w Warszawie kopiować i ukrywać w bezpiecznych miejscach. Nie ustaliliśmy ani kierownika Komitetu, ani hierarchii ważności członków założycieli. Później przyjęło się, że oficjalne pisma z naszą pieczęcią podpisujemy w imieniu Komitetu Piotr Bajer i ja¹³.

Kopie wypełnionych ankiet (sporządzano oryginał podczas wysłuchania rozmówcy oraz następnie co najmniej dwie kopie) wysyłano do Instytutu Literackiego w Paryżu oraz Instytutu Piłsudskiego w Nowym Jorku. W ramach docenienia pracy komitetu zarząd Instytutu Piłsudskiego przyznał mu w 1989 r. nagrodę II stopnia, a na działalność organizacji przekazał 300 dolarów¹⁴.

Mimo dość sporego dorobku publikacyjnego na temat wydarzeń obławy augustowskiej, zwłaszcza jej przebiegu dotyczącego tej operacji represyjnej dokonanej na Polakach już po zakończeniu II wojny światowej, określanej w dokumentach jako czystka, pacyfikacja, stan wyjątkowy, zwanej też „małym Katyniem”, wciąż nie ustalono wielu szczegółowych informacji, m.in. dokładnej liczby ofiar oraz miejsca pochówku zamordowanych¹⁵. Przyczyny obławy augustowskiej, przebieg oraz mechanizmy tej operacji przedstawili w swoich badaniach m.in. Barbara Bojaryn-Kazberuk, Marcin Markiewicz, Tadeusz Radziwonowicz¹⁶, Krzysztof Jasiewicz¹⁷ i Teresa Kaczorowska¹⁸. Nie ma wątpliwości, że główna operacja, zgodnie z szyfrogramem Wiktora Abakumowa¹⁹, miała miejsce między 12 a 19 lipca 1945 r., kiedy to

¹² Archiwum Instytutu Pileckiego, Oddział w Augustowie, Kolekcja prywatna Piotra Bajera na temat Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r. (materiały rozporoszone).

¹³ A. Maciejowska, *Przerwane życiorysy...*, s. 23.

¹⁴ Tamże, s. 29, 32–33.

¹⁵ Dyskusja podczas konferencji w Augustowie wrzesień 2023 r. oraz tom pokonferencyjny.

¹⁶ B. Bojaryn-Kazberuk, *Siedemdziesiąt lat poszukiwań*, [w:] *Nowe zniewolenie. Obława Augustowska. Lipiec 1945*, red. E. Rogalewska, Białystok 2016, s. 23–38; M. Markiewicz, *Wyzwolenie czy okupacja?*, [w:] *Nowe zniewolenie...*, s. 7–22; zob. B. Bojaryn-Kazberuk, *Obława Augustowska: stan wiedzy i badań: perspektywy: odpowiedź na tekst Krzysztofa Jasiewicza opublikowany w „Studiach z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2019, t. 54, z. 1, s. 223–232; T. Radziwonowicz, B. Bojaryn-Kazberuk, *Obława augustowska 1945. Okoliczności i ofiary w dokumentach archiwalnych*, Suwałki 2017.

¹⁷ K. Jasiewicz, *Siedemdziesiąta rocznica Obławy Augustowskiej. W poszukiwaniu genezy ostatniej zbrodni sowieckiej na obywatelach polskich w lipcu 1945 roku*, „Studia Polityczne” 2015, nr 3, s. 41–53.

¹⁸ K. Kaczorowska, *Obława Augustowska*, Warszawa 2015.

¹⁹ Wiktor Abakumow (1908–1954) — Ormianin, generał i pułkownik, wysoki funkcjonariusz służb specjalnych ZSRR — cywilnych oraz wojskowych Smiersz.

aresztowano i po przesłuchaniach zatrzymano 592 osoby²⁰ (pośród których 69 z bronią w ręku). Operację przeprowadzono siłami wojsk radzieckich (m.in. 3 Frontu Białoruskiego, wojsk wewnętrznych NKWD), a także 1 Praskiego Pułku Piechoty Wojska Polskiego przy wsparciu służb powiatowych urzędów bezpieczeństwa w Augustowie i Suwałkach. W akcji zatrzymania podejrzanych wzięli udział żołnierze rosyjscy, którzy uzyskali wsparcie ze strony lokalnych „współpracowników” znających teren ziemi augustowskiej²¹. Obława augustowska trwała także później, w zasadzie do sierpnia 1945 r. Na przełomie lipca i sierpnia działania wojsk rosyjskich na obszarze objętym obławą wygasły, choć oficjalnego rozkazu o zakończeniu operacji rozpoczętej 12 lipca 1945 r. nie wydano²². Obława, zwana lipcową, miała na celu wyniszczenie przede wszystkim podziemia niepodległościowego, w tym zwłaszcza związanego z Armią Krajową (AK) i Armią Krajową Obywatelską (AKO), działającego na terenie Puszczy Augustowskiej i ziem ją okalających. Należy dodać, że wiosną 1945 r. podziemie niepodległościowe na ww. terenach miało bardzo silne struktury i wyróżniało się intensyfikacją działań. Dla przykładu Okręg Białostok AK wraz z Inspektoratem Grodno AK-AKO, funkcjonujący od lutego 1945 r. jako AKO, liczył w marcu 1945 r. około 30 tys. członków²³. Osoby zaginione i dalej zamordowane w wyniku wydarzeń obławy to w znaczącej większości młodzi mężczyźni. Część z nich była wykształcona, niektórzy ukończyli szkoły podchorążych. Bardzo wielu, ze względu na wiejską specyfikę terenu, pracowało w charakterze rolników, prowadzili dość spore gospodarstwa, 20-, a nawet 30-hektarowe²⁴.

Przyczyn decyzji o zorganizowaniu tak szeroko zakrojonej operacji szukać należy m.in. w specyfice ludności tych terenów, położeniu — pogranicza ziem polsko-białorusko-litewskich, geografii tych terenów utrudniającej rozbicie struktur niepodległościowych ukrywających się w terenie (jeziora, lasy, bagna). Ludność ziemi augustowskiej, suwalskiej, sejneńskiej, białostockiej (zwłaszcza z terenów nadbiebrzańskich), również w przeszłości, w okresie zaborowym, jak i II Rzeczypospolitej charakteryzowała się szczególnymi postawami patriotycznymi, odzwierciedlonymi

²⁰ Dotychczasowe ustalenia historyków regionu wskazują nawet na ponad 7000 osób zatrzymanych. Większość po przesłuchaniu wypuszczono. Dotychczasowe ustalenia historyków z Klubu Historycznego im. Armii Krajowej w Augustowie Danuty i Zbigniewa Kaszlejów wskazują na 513 ofiar obławy augustowskiej. Dotychczas nie ustalono jednak ostatecznej liczby ofiar. O rozbieżnościach w tym zakresie traktuje tekst Barbary Bojaryn-Kazberuk, *Ofiary Obławy Augustowskiej. Rozbieżności i pytania*, [w:] *Obława Augustowska i jej konsekwencje. Stan badań i postulaty badawcze*, red. Ł. Faszczka, P. Gontarczyk, Warszawa 2025, s. 187–216.

²¹ Zob. T. Radziwonowicz, B. Bojaryn-Kazberuk, *Obława augustowska 1945...*

²² T. Radziwonowicz, *Obława augustowska — ostatni rozdział. Działania wojsk sowieckich po 18 lipca 1945 r.*, s. 39 (maszynopis).

²³ Zob. K. Krajewski, T. Łabuszewski, *Białostocki Okręg AK-AKO: VII 1944–VIII 1945*, Warszawa 1997, s. 453 i n.

²⁴ E. Rogalewska, *Status społeczny rodzin ofiar obławy augustowskiej w świetle relacji świadków*, „Rocznik Augustowsko-Suwański” 2018, t. 23, s. 71.

w aktywności podczas wojny lat 1914–1918 i następnie wojny polsko-bolszewickiej. Podczas wyborów po 1918 r. ludność niniejszych terenów wyróżniała się prawicowo-chrześcijańskimi i socjalistycznymi (propolsudczykowskimi) orientacjami politycznymi²⁵. Postawy niepodległościowe, patriotyczne mieszkańców tych ziem potwierdzone zostały następnie w czasie trwania II wojny światowej, m.in. w przynależności do struktur akowskich, popieraniu ich działań i szeroko rozumianym wsparciu podziemia niepodległościowego²⁶.

Obława augustowska była częścią szeroko zakrojonej akcji likwidacji podziemia niepodległościowego nie tylko polskiego, aktywnego na ziemi augustowskiej i terenach ościennych, lecz szerzej — litewskiego i łotewskiego, którego działalność odnotowano na obszarze północno-wschodniego pogranicza Polski, zachodnich ziem pogranicza litewsko-białoruskiego. Sowieci za pomocą metodycznie przygotowanej serii mniejszych i większych operacji, także przed lipcem 1945 r. i w miesiącach późniejszych, doprowadzili do kompleksowego zniszczenia ruchu oporu na tym terenie. Lipcowa obława osłabiła, ale nie zakończyła działalności podziemia na Augustowszczyźnie. Struktury lokalnych akowców zostały niebawem wzmocnione przez oddziały z Wileńszczyzny i Grodzieńszczyzny, które jesienią 1945 r. i wczesną wiosną 1946 r. przechodziły przez pojałtańską granicę. Jednak w połowie 1946 r. działalność podziemia osłabła, gdy wielu najbardziej aktywnych dowódców w obliczu zagrożenia aresztowaniem wyjechała na Ziemie Odzyskane. Rozkaz do przeprowadzenia operacji lipcowej wydano w Moskwie, co zostało potwierdzone stanowiskiem Głównej Prokuratury Wojskowej Federacji Rosyjskiej i przekazane stronie polskiej w 1995 r.²⁷

Po tragicznych wydarzeniach lipca 1945 r. sytuacja społeczna rodzin ofiar była bardzo trudna. W domach, z których zabrano mężczyzn w wyniku przeprowadzonej operacji, często pozostawały matki z małymi dziećmi, których status cywilny przed długie lata nie mógł być z przyczyn formalnoprawnych uregulowany. Osamotnione kobiety obciążone wychowaniem dzieci i utrzymaniem rodziny żyły często w bardzo trudnych warunkach ekonomicznych. Przykładowo wdowie po zaginionym w obławie Stanisławie Hałubowiczu z Kopanicy, wychowującej pięcioro dzieci w wieku od 4 do 12 lat, za niepłacenie podatków odebrano 12 ha ziemi, a gdy spłonął jej dom, wraz z dziećmi musiała zamieszkać w opuszczonym budynku. Dorosła jej córka wspominała po latach, że

²⁵ Zob. M. Dajnowicz, *Orientacje polityczne ludności polskiej północno-wschodniej części Królestwa Polskiego na przełomie XIX i XX wieku*, Białystok 2005; też, *Poglądy i działalność polityczna elit (nie)provincialnych Narodowej Demokracji zachodniej części województwa białostockiego (1919–1939)*, Warszawa 2015, s. 29–42, 55–94; podobne uzasadnienie dla przyczyn operacji udowodnił Krzysztof Jasiewicz, *Siedemdziesiąta rocznica...*

²⁶ T. Strzembosz, *Konspiracja na ziemi augustowskiej pod okupacją radziecką (1939–1941)*, „Przegląd Historyczny” 1992, z. 4, s. 698–702.

²⁷ *Miotła Stalina. Polska północno-wschodnia i jej pogranicze w czasie obławy augustowskiej*, red. Ł. Adamski, G. Hryciuk, G. Motyka, Warszawa 2019, s. 13–14.

jedyna pomoc z zewnątrz to zeszyty z Unry i sól. Czasem też coś dla dzieci od księdza z Caritasu. Żywił ich las: za to, co uzbierali, kupowało się jedzenie. Największy ciężar wyżywienia ponosiły z mamą dwie najstarsze dziewczynki: Irena i Celina. Problemem niezwykle trudnym, wręcz niewykonalnym było kupno obuwia do szkoły. Mama dziergała wierzchy szydełkiem, a spody robiło się ze starych opon²⁸.

Córka wspominała również o innej wdowie, że po zaginięciu ojca podczas obławy augustowskiej jej matka

przez następne lata cierpiała z dziećmi straszną nędzę. Poza trzymiesięczną Halinką zostało dwóch chłopców w wieku 5 i 6 lat. Dosłownie brakowało chleba. Najmowała się do ludzi do bielenia mieszkań. Chodziła do lasu na jagody, przemierzała z dziećmi całe kilometry lasu, potem jeszcze maszerowali do Sejna, sprzedawać zbiory i dopiero wtedy mieli za co kupić chleb²⁹.

Archiwum dokumentów dziennikarki Alicji Maciejowskiej³⁰ zawiera relacje dotyczące przebiegu tragicznych wydarzeń związanych z obławą augustowską. Dokumenty te były przez nią kompletowane i archiwizowane w związku ze wspomnianą działalnością w Obywatelskim Komitecie Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r. Relacje świadków zbierała Maciejowska osobiście, przemierzając teren Polski północno-wschodniej własnym samochodem osobowym marki Fiat 126p. Kolekcja archiwaliów zgromadzona przez dziennikarkę, udostępniona przez archiwum społeczne Ośrodka „Karta” i przekazana do Archiwum Instytutu Pileckiego, zawiera dokumenty z okresu najnowszej historii Polski, w tym głównie materiały źródłowe dotyczące ruchu opozycyjnego lat 80., w skład czego wszedł zbiór dokumentów dotyczących obławy augustowskiej, stanowiących swoiste archiwum pamięci o niniejszych wydarzeniach. Archiwum Alicji Maciejowskiej zawiera karty informacyjne z danymi personalnymi, a w treści zgromadzonych ankiet występują informacje na temat okoliczności zatrzymania, losów, w tym wojennych, osób zaginionych w obławie augustowskiej. Część materiałów, poza materiałem ankietowym (liczącym 300 jednostek), dotyczy również niniejszych wydarzeń, są

²⁸ A. Maciejowska, *Przerwane życiorysy...*, s. 176.; E. Rogalewska, *Status społeczny rodzin ofiar...*, s. 72.

²⁹ A. Maciejowska, *Przerwane życiorysy...*, s. 417.

³⁰ Bardzo pomocny, porządkujący kolekcję dokumentów Alicji Maciejowskiej okazał się opracowany przez Instytut Pileckiego inwentarz z krótkim opisem treści i wskazaniem personaliów (imienia i nazwiska) osób występujących w danym dokumencie. Inwentarz wskazuje również na nadaną sygnaturę Archiwum Instytutu Pileckiego oraz sygnaturę wytwórcy. W niniejszym artykule przyjęto porządek odwołań do dokumentów zgodny z zasadami przyjętymi dla archiwaliów Instytutu Pileckiego. Z relacji Agnieszki Maciejowskiej, córki Alicji Maciejowskiej, wynika że dokumenty na temat ww. wydarzeń przekazywane były przez Alicję Maciejowską do Ośrodka „Karta” oraz tzw. druga kopia do Instytutu Pamięci Narodowej.

to jednak materiały (notatki) o charakterze rozproszonym, dokumentujące m.in. działalność Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r. i zaangażowanie osób z nim związanych. Na archiwum dokumentujące przebieg obławy augustowskiej składają się nie tylko nagrania z rozmów i ankiety z personaliami ofiar, lecz także notatki Maciejowskiej, wywiady z różnymi osobami mającymi informacje o obławie, wycinki prasowe, relacje ze spotkań, informacje dotyczące kontaktów, w tym współpracy z innymi osobami związanymi z ruchem „Solidarności”, zwłaszcza z terenu Suwalszczyzny. Na potrzeby niniejszego opracowania wykorzystano materiał archiwalny z niniejszej kolekcji z pominięciem nagrań dotyczących przede wszystkim realizowanych rozmów i reportaży o obławie. Pominięto przy analizie nagrania, ponieważ zostały one odzwierciedlone w treści materiału ankietowego oraz notatkach Alicji Maciejowskiej wykorzystanych na potrzeby niniejszego artykułu³¹.

Tekst traktuje o wydarzeniach związanych z obławą augustowską ukazanych z perspektywy zapisów świadków oraz innych przekazów pamięci o nich, zgromadzonych w przedmiotowej kolekcji archiwalnych dokumentów Alicji Maciejowskiej. W pewnym zakresie dokumenty te obrazują szerokie spektrum wydarzeń związanych z przebiegiem zatrzymań i aresztowań, przedstawionych także z perspektywy osób pośrednio zaangażowanych w niniejsze wydarzenia, osób bliskich ofiar, rodzin, sąsiadów, pojedynczych świadków tamtych czasów, traumatycznych wydarzeń z lipca 1945 r., mających miejsce na terenie ziemi augustowskiej i terenach sąsiednich. Część zbioru archiwalnego to wymieniane już notatki samej Alicji Maciejowskiej oraz osób związanych z ruchem obywatelskim, którego misją było ukazanie szerokiego spektrum informacji o obławie augustowskiej, w tym przede wszystkim o ofiarach tych wydarzeń. Zgromadzony w kolekcji materiał ankietowy zawiera dane personalne osób zapisane w kwestionariuszach, ułożone w porządku alfabetycznym, według nazwisk. W przedmiotowych kartach informacyjnych, liczących kilkadziesiąt stron każda, znajdują się opisane i przyporządkowane do poszczególnych nazwisk okoliczności zatrzymania z opisem ich losów wojennych, w tym aktywności społecznej, patriotycznej zaginionych w czasie obławy. W treści tych ankiet odnajdujemy także szczegółowy materiał opisujący okoliczności zatrzymania bliskich³². Każdy kwestionariusz ankiety zawiera informacje o zatrzymanej/ zatrzymanym, rodzinie, okolicznościach zatrzymania danej osoby. Materiałem uzupełniającym pozostaje również dokumentacja zdjęciowa dotycząca zaginionych. Przykładowo ankieta personalna Zygmunta Chilickiego ze Sztabina, pow. augustowski przedstawia syl-

³¹ Reportaże radiowe dotyczące wydarzeń z lipca 1945 r. zrealizowane przez Alicję Maciejowską powstały na bazie rozmów z rodzinami ofiar obławy augustowskiej.

³² Archiwum Instytutu Pileckiego, IP/Arch/8/2/1. Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska. Ankiety — nazwiska na literę A, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/1 do Archiwum Instytutu Pileckiego, IP/Arch/8/2/23., Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska. Ankiety — nazwiska na literę Ż, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/23.

wetkę rolnika urodzonego w 1908 r., żonatego, zatrzymanego przez uzbrojonych żołnierzy sowieckich w pobliskiej miejscowości podczas pobytu u krewnych 23 lipca 1945 r. Po aresztowaniu przetrzymywano go w stodole jednej z posesji w tej miejscowości, później zaś wywieziono w nieznanym kierunku. Zatrzymano wówczas wiele osób z tej liczącej około 500 mieszkańców miejscowości. W Sztabinie w wyniku niniejszej akcji zaginęło z kolei tego dnia pięciu mężczyzn. W tym samym czasie do podobnych zatrzymań doszło w pobliskich wsiach oddalanych od Sztabina o kilka kilometrów, takich jak Krasnoporki, Kamień, Fiodorowizna. Odpowiedzi na pytania do kwestionariusza udzielił brat zaginionego, drugą zaś ankietę w 1989 r. wypełniła i przesała do Maciejowskiej żona Zygmunta 78-letnia Helena Chilicka. W kwestionariuszach potwierdzono ściśle związki Zygmunta z Armią Krajową³³. Z kolei w ankiecie Kazimierzy Dobrowolskiej, urodzonej w 1919 r., mężatki, zamieszkałej we wsi Płaska, pow. augustowski, gospodyni domowej, żony gajowego, można przeczytać m.in. o przynależności męża do AK (Kazimierza, pseudonim „Fog”). Zatrzymali ją uzbrojeni sowieccy żołnierze w jej własnym domu w połowie lipca 1945 r., aresztowali w obecności dzieci i sąsiadki. Mąż w tym czasie ukrywał się w lesie. Przetrzymywana była wraz z innymi ujętymi w tym dniu we wsi Rygół, pow. augustowski, a stamtąd wywieziona w kierunku Gib, pow. sejneński³⁴. Składającym informacje do ankiety był jej mąż Kazimierz Dobrowolski, również aresztowany, ale przez Służbę Bezpieczeństwa w 1946 r. i przetrzymywany w więzieniu do 1949 r. W czasie oblawy aresztowano w miejscowości Płaska dziewięć osób. Podobne akcje w tym dniu miały miejsce w trzech pobliskich wsiach w okolicach Augustowa: Gorczycy, Strzelcowiznie, Rygolu³⁵.

W wielu przypadkach zatrzymywano większość mężczyzn z danej miejscowości. Przykładem może być wieś Balinka w pow. augustowskim, licząca trzydzieści gospodarstw, w której 15 lipca 1945 r. rano pozbawiono wolności prawie wszystkich mężczyzn. Z domu aresztowanego Zygmunta Gąsiorowskiego, lat 21, zabrano również wyposażenie domu oraz książki. Ujętych trzymano w stodole prawdopodobnie w pobliskiej wsi Krasnybór. W wyniku tej akcji zginęło 12 mężczyzn pochodzących z Balinki³⁶.

Zdarzały się przypadki wstępnego rozpoznania przez żołnierzy sowieckich terenu, gdzie planowano zatrzymanie, np. w przeddzień akcji w miejscowości Płaska. W kwestionariuszu informacyjnym dotyczącym robotnika leśnego Eugeniusza Hańczuka urodzonego w 1925 r. zawarto informację, że

³³ IP/Arch/8/2/3, k. 39–77, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Oblawa Augustowska. Ankiety nazwiska na literę C, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/3.

³⁴ IP/Arch/8/2/4, k. 71–798v, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Oblawa Augustowska, Oblawa Augustowska. Ankiety nazwiska na literę D, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/4.

³⁵ Tamże, k. 103.

³⁶ IP/Arch/8/2/6, k. 96, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Oblawa Augustowska, Oblawa Augustowska. Ankiety nazwiska na literę G., oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/6.

w sobotę przyszło dwóch sowieckich żołnierzy, pożartowali, pogadali i poszli. W niedzielę rano Eugeniusz wraz z bratem Konstantym byli w domu. Brat Janek kąpał się w jeziorze. Został stamtąd zabrany i popędzony do Głębokiego Brodu, gdzie trzymano go trzy dni. Eugeniusz z Konstantym zobaczyli przez okno zbliżającą się tyralierę żołnierzy. Nie zdążyli już uciec. Kazano im zabrać żywność na dwa-trzy dni, bo będą sprawdzać dokumenty. Pogonili ich do Paniewa i trzymano około dwóch tygodni³⁷.

Z Paniewa zostali przewiezieni do Augustowa. Siostra zatrzymanych dwa razy dostarczyła im żywność, widziała Konstantego z daleka, pamięta „jak do niej pomachał i zapłakał”³⁸.

Część materiału zgromadzonego przez Alicję Maciejowską stanowią maszynopisy wywiadów z bliskimi ofiar, zwłaszcza żonami zatrzymanych, córkami, a niekiedy sąsiadami. Materiał ten oddaje emocje bliskich na temat tych wydarzeń oraz odzwierciedla tzw. perspektywę pamięci o tych wydarzeniach. Można w nich odnaleźć drobiazgowo dane, zarówno pojedyncze fakty, jak i oblicze okoliczności danych wydarzeń, przedstawionych przez rozmówców i ujętych z licznymi szczegółowymi informacjami mimo bardzo odległego czasu od wydarzeń lipca 1945 r.³⁹

W zeszycie z notatkami Alicji Maciejowskiej znalazły się informacje o atmosferze dotyczącej czasu zbierania informacji o zatrzymanych. W świetle tych notatek świadkowie wydarzeń lipcowych przez lata, generalnie do połowy lat osiemdziesiątych XX w. bali się mówić o wydarzeniach związanych z ruchem opozycyjnym, w tym właśnie z traumatycznymi wydarzeniami z lipca 1945 r. Mimo upływu czasu, na co zwracała uwagę Maciejowska w notatkach z rozmów, wskazywano na szczególne daty zatrzymań osób z poszczególnych miejscowości ziemi augustowskiej, sejneńskiej, sokólskiej. Rękopiśmienne zapiski traktują o okolicznościach zbierania informacji po powołaniu Obywatelskiego Komitetu w 1987 r. i momentu tworzenia samego komitetu, odkrycia pochówków w Gibach, pow. sejneński i ekshumacji oraz jej wyniku w postaci ujawnienia dwunastu grobów żołnierzy niemieckich. Notatki dziennikarki zawierają też różnorodne zapiski z jej prywatnych kontaktów z członkami komitetu, rozmów z różnymi osobami prywatnymi i korespondencji z instytucjami, m.in. z Instytutem Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku. Interesujące wydają się rozważania na temat przyczyn wydarzeń obławy, gdzie za kluczowe uznaje się w zapiskach tzw. typowanie zatrzymanych jako najbliższych członków rodzin zesłańców do ZSRR z lat 1939–1941 oraz uczestników wojny polsko-bolsze-

³⁷ IP/Arch/8/2/7, k. 65–68, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska, Obława Augustowska. Ankiety nazwiska na literę H, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/6.

³⁸ Tamże, k. 69.

³⁹ Np. IP/Arch/8/2/24, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska, Obława Augustowska. Maszynopis wywiadu o Aleksandrze Warakomskim, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/24; IP/Arch/8/2/28, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska, Obława Augustowska. Maszynopis wywiadu o rodzinie Wysockich, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/28.

wickiej 1920 r., głównie młodych mężczyzn o orientacjach patriotycznych, niepodległościowych i antysowieckich⁴⁰.

W zbiorze archiwalnych dokumentów Maciejowskiej zachował się maszynopis wspomnień mieszkańca ziemi augustowskiej⁴¹ traktujący o okolicznościach aresztowań w lipcu 1945 r. i osobach zatrzymanych przez wojska sowieckie przy wsparciu polskich służb bezpieczeństwa. Aresztowanych przetrzymywano w różnych miejscach ziemi augustowskiej i ziem ościennych, m.in. na terenie Suwalszczyzny. Wymieniani z imienia i nazwiska więzieni byli w piwnicach domów prywatnych w Augustowie i okolicach, m.in. w piwnicach budynków majątku ziemskiego w Kolnicy pod Augustowem. We wspomnieniach tych podkreślano, że zatrzymanych podczas wielogodzinnych przesłuchań poddawano okrutnym niekiedy torturom⁴².

W dokumentach traktujących o Obywatelskim Komitecie znajdują się pisma członków tej organizacji, w tym osób związanych ze środowiskiem Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r. Zachowano w spuściźnie maszynopis wywiadu z Piotrem Bajerem, członkiem niniejszego ruchu obywatelskiego, publikowanego na łamach lokalnego periodyku „Krajobrazy”. W przedmiotowej rozmowie Bajer zwracał uwagę na brak wsparcia ówczesnych instytucji lokalnych i krajowych w dochodzeniu do odkrywania prawdy o obławie. Powołany komitet, społeczny, związany zwłaszcza z suwalskim środowiskiem „Solidarności”, wspierało, o czym wspomniano, środowisko warszawskich intelektualistów. Celem działalności Komitetu — podkreślał autor wywiadu — było poznanie okoliczności i przebiegu omawianych wydarzeń, ustalenie miejsc ujęcia ofiar, liczby, poszczególnych nazwisk oraz miejsca ich pochówku⁴³. W notatkach Alicji Maciejowskiej zamieszczono również listę ustalonych przez nią i zespół zaginionych w obławie augustowskiej, liczącą 456 nazwisk⁴⁴.

Maciejowska w opracowanym przez siebie maszynopisie przedstawiła szczegółowe informacje, które zawarła w postaci wniosków z przeprowadzonych rozmów

⁴⁰ IP/Arch/8/2/24, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska. Maszynopis wywiadu o Aleksandrze Warakomskim, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/24; IP/Arch/8/2/31, k. 1–131, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska, Zeszyt z notatkami Alicji Maciejowskiej, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/31.

⁴¹ IP/Arch/8/2/30, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska, Tadeusz Sobolewski, Życie w niewoli. Wspomnienia z lat 1939–1987, Augustów 1987, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/30.

⁴² Tamże, k. 74–78.

⁴³ IP/Arch/8/2/34, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska, „Nie mogliśmy milczeć”, s. 1–7 (maszynopis wywiadu z Piotrem Bajerem o powstaniu Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r.), oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/34.

⁴⁴ IP/Arch/8/2/35, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska, Lista zagonionych na Suwalszczyźnie w czasie Obławy Augustowskiej w 1945 r., s. 1–15, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/35.

z osobami skłonnymi udzielić wywiadu, decydującymi się po latach na opowiedzenie o traumatycznych wydarzeniach rozgrywających się w lipcu 1945 r.⁴⁵ Z jej notatek wybrzmiewa kontekst okoliczności zatrzymań: z jednej strony metodycznie przygotowanej akcji, z drugiej zaś nie do końca zrozumiałej co do powodów aresztowań konkretnych już osób. Podczas akcji lipcowej dochodziło do zatrzymań również osób przypadkowych, takich jak piętnastoletni chłopiec Romek Różański ze wsi Mikaszówka pod Augustowem czy siedemdziesięcioletni, schorowany mieszkaniec z miejscowości Bierżałowce w powiecie sejneńskim Jan Markiewicz, którego w wyniku aresztowania wyniesiono z domu wraz z łóżkiem, ponieważ nie mógł chodzić o własnych siłach⁴⁶.

Uprawdzano ojca za syna, brata za siostrę. Córkę za ojca albo po prostu wszystkich o nazwisku Myszczyński (wiadomo o sześciu, z tego o czterech rodzonych braci). Wzięto kilku Miszkiewiczów, wielu Lutów, Morozów, Wasilewskich, Karpów. Może donosiciele nie precyzowali, o kogo chodzi? Kiedy Rosjanie przychodzili z funkcjonariuszem UB, wtedy wiadomo było, że o tego konkretnego człowieka chodzi

— zawarła w maszynopisie Alicja Maciejowska⁴⁷.

Przyczyny zatrzymań miały być różnorodne, dotyczyły nie tylko struktur Armii Krajowej, współpracujących i sympatyzujących z niniejszymi strukturami, ale w wielu wypadkach osób z rodziny, otoczenia społecznego, mających domniemaną lub faktyczną wiedzę o działaniach podziemia niepodległościowego, szerokie lub zdawkowe informacje o konkretnych osobach ukrywających się w lasach. Pamiętający przebieg akcji komentowali, że „skoro winny się ukrył, to musieli zabrać niewinnych”⁴⁸. Wobec zatrzymanych używano naprzemiennie określeń partyzanci, akowcy, leśni. Na stawiane pytanie przeprowadzających wywiad, czy zatrzymani, zatrzymana należeli do Armii Krajowej, można było usłyszeć: „A broń Boże, do niczego nie należał, był niewinny”⁴⁹. Przynależność do Armii Krajowej czy współpraca ze strukturami akowskimi, lub szerzej niepodległościowymi, nawet po latach wzbudzała u rozmówców potrzebę szczególnego tłumaczenia i uzasadnienia, rozstrzygana niejednokrotnie w kategoriach winy lub jej braku za popełnione czyny, poglądy, postawy.

⁴⁵ Na temat traumy kobiet, które straciły mężów w obławie i po 40 latach opowiedziały swoje historie Alicji Maciejowskiej traktuje artykuł B. Bojaryn-Kazberuk, *Post-traumatic suffering of the families of the Augustów Roundup's victims based on the documentaries of Alicja Maciejowska*, „Prog Health Sci” 2018, Vol 8, No 1, s. 106–112.

⁴⁶ IP/Arch/8/2/36, Kolekcja Alicji Maciejowskiej: Obława Augustowska, Alicja Maciejowska, Obława. Suwalszczyzna 1945, s. 4, oryginał: Ośrodek Karta FOK/17/3/36.

⁴⁷ Tamże, s. 5.

⁴⁸ Tamże, s. 8.

⁴⁹ IP/Arch/8/2/36, Alicja Maciejowska, Obława. Suwalszczyzna 1945, s. 8.

Po wojnie, już od 1946 r., członkowie rodzin zatrzymanych podejmowali próby ustalenia miejsca pobytu zatrzymanych podczas oblawy lipcowej. Pisano w sprawie zaginionych do różnych instytucji, próbując pozyskać jakieś informacje na ten temat. Na przykład w Augustowie mieszkał listonosz Michał Olechnowicz, ojciec dwóch synów, którego młodszy syn został zatrzymany podczas operacji lipcowej 1945 r. Drugi syn, starszy, zmarł w domu po powrocie z więzienia w Grodnie. Przez wiele lat Olechnowicz szukał informacji o zaginionych, identyfikował nazwiska zatrzymanych i przekazywał ustalone szczegółowe informacje różnym instytucjom, reprezentując również pozostałe rodziny, które utraciły bliskich w niniejszej akcji 1945 r. Przez lata kierował liczną korespondencją w tej sprawie m.in. do Polskiego Czerwonego Krzyża, Radzieckiego Czerwonego Krzyża, polskich ambasad (m.in. w Moskwie), do Organizacji Narodów Zjednoczonych. Część wysyłanych pism pozostawała bez odpowiedzi, niekiedy otrzymywał informację, że „poszukiwania trwają” lub — jak w przypadku Radzieckiego Czerwonego Krzyża — „że przeprowadzone poszukiwania na terenie Związku Radzieckiego wszystkimi dostępnymi środkami, niestety, dały wynik negatywny”⁵⁰. Z kolei do Ministerstwa Opieki Społecznej w Warszawie w imieniu mieszkańców wsi Jaziewo, pow. augustowski, gdzie zatrzymano w lipcu 1945 r. wiele osób, w 1956 r. pisała siedemnastoletnia dziewczyna:

Zwracam się z uprzejmą prośbą do Kierownictwa naszej Partii i Rządu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Ministerstwa Opieki Społecznej w Warszawie, aby w miarę swoich możliwości wyjaśniła nam sprawę szesnastu aresztowanych z naszej wsi mężczyzn przez władze radzieckie w dniu 14 lipca 1945 r. Nadmieniamy, że po aresztowaniu ich na zebraniu gromadzkim i wywiezieniu w nieznanym kierunku wiadomość o nich jak kamień w głębinach oceanu zaginęła. Z gorącym biciem naszych serc prosimy delegację PRL, która prawdopodobnie uda się do Rządu ZSRR w Moskwie w sprawie repatriacji obywateli polskich do kraju, niech również znajdzie chwilę u władz radzieckich w celu zacerpnięcia konkretnych danych o naszych ojcach, mężach, synach⁵¹.

Pismo pozostało bez odpowiedzi. Tego rodzaju wysyłanych apeli do różnych instytucji było bardzo wiele, także w latach 60., a nawet w pierwszej połowie lat 70.

Archiwalia zgromadzone przez Alicję Maciejowską dostarczają szczegółowej wiedzy na temat oblawy augustowskiej i jej przebiegu. Są także świadectwem przełomu informacyjnego dokonanego w drugiej połowie lat 80. XX w. w zakresie

⁵⁰ Tamże, s. 13–14.

⁵¹ Tamże, s. 18

mówienia i dokumentowania o niniejszych wydarzeniach. Wartość naukowa i edukacyjna kolekcji Maciejowskiej jest bardzo wysoka ze względu na wyjątkowy charakter dokumentacyjny wypowiedzi świadków. W swoisty sposób ukazuje przebieg wydarzeń, które przetrwały, wręcz utrwaliły się w pamięci mieszkańców ziemi augustowskiej i terenów ościennych, a następnie zostały niejako odtworzone po 40 latach od przedstawianej akcji pacyfikacyjnej. Maciejowska, dziennikarka, dokumentalistka i działaczka opozycyjna, odegrała niezwykle ważną rolę w dokumentowaniu wydarzeń związanych z obławą augustowską z lipca 1945 roku, będącej jedną z najbardziej tragicznych i jednocześnie przemilczanych przez wiele lat akcji związanych z represjami ze strony wojsk sowieckich dokonywanymi wobec polskiego podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej. Jej działalność w Obywatelskim Komitecie Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r. zaowocowała stworzeniem bogatej i zarazem różnorodnej kolekcji dokumentów zawierających także obraz relacji o wydarzeniach. Dzięki jej zaangażowaniu i osób z nią związanych udało się zgromadzić szczegółowe informacje dotyczące przebiegu obławy, losów ofiar oraz trudnej sytuacji ich rodzin, które przez dekady zmagaly się z traumą powodowaną m.in. brakiem wiedzy o bliskich, zabitych w akcji pacyfikacyjnej w lipcu 1945 r. Zgromadzona przez Maciejowską kolekcja stanowi unikatowe źródło wiedzy naukowej i edukacyjnej, ukazując zarówno dramat jednostek, jak i skalę represji wobec mieszkańców ziemi augustowskiej i terenów sąsiednich. Dokumenty te, oparte głównie na relacjach świadków, pozwalają zrozumieć mechanizmy działania aparatu sowieckiej represji, który metodycznie niszczył polski ruch oporu również po zakończeniu II wojny światowej.

Bibliografia

Źródła

AIPN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990, sygn. IPN BU 0236/257.

AIPN, Prokuratura Wojewódzka w Warszawie, sygn. II Ds.70/84.

AIPN, Społeczny Urząd Spraw wewnętrznych w Warszawie, sygn. IPN BU 0367/1, t. 41.

Archiwum Instytutu Pileckiego, IP/Arch/8/2, Kolekcja Alicji Maciejowskiej.

IAIPN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, sygn. IPN BU 0204/1737, k. 5.

Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku, Ośrodek odosobnienia w Gołdapi 1981–1982, sygn. IPN Bi 47/13.

Opracowania

Bojaryn-Kazberuk B., *Oblawa Augustowska: stan wiedzy i badań: perspektywy: odpowiedź na tekst Krzysztofa Jasiewicza opublikowany w „Studiach z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”*, „Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2019, t. 54, z. 1, s. 223–232.

- Bojaryn-Kazberuk B., *Ofiary Oblawy Augustowskiej. Rozbieżności i pytania*, [w:] *Oblawa Augustowska i jej konsekwencje. Stan badań i postulatory badawcze*, red. Ł. Faszczka, P. Gontarczyk, Warszawa 2025, s. 187–216.
- Bojaryn-Kazberuk B., *Post-traumatic suffering of the families of the Augustów Roundup's victims based on the documentaries of Alicja Maciejowska*, „Prog Health Sci” 2018, Vol 8, No 1, s. 106–112.
- Bojaryn-Kazberuk B., *Siedemdziesiąt lat poszukiwań*, [w:] *Nowe zniewolenie. Oblawa Augustowska. Lipiec 1945*, red. E. Rogalewska, Białystok 2016, s. 23–38.
- Brzozowska J., *Charakterystyka akt operacyjnych o sygnaturze archiwalnej „II” wytworzonych przez Wydział III KW MO/WUSW w Suwałkach w latach 1975–1989*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2014, nr 4, s. 148.
- Dajnowicz M., *Orientacje polityczne ludności polskiej północno-wschodniej części Królestwa Polskiego na przełomie XIX i XX wieku*, Białystok 2005.
- Dajnowicz M., *Poglądy i działalność polityczna elit (nie)provincjonalnych Narodowej Demokracji zachodniej części województwa białostockiego (1919–1939)*, Warszawa 2015, s. 29–42, 55–94.
- Jasiewicz K., *Siedemdziesiąta rocznica Oblawy Augustowskiej. W poszukiwaniu genezy ostatniej zbrodni sowieckiej na obywatelach polskich w lipcu 1945 roku*, „Studia Polityczne” 2015, nr 3, s. 41–53.
- Kaczorowska K., *Oblawa Augustowska*, Warszawa 2015.
- Maciejowska A., *Dziennik Internowanej*, [w:] *Kobiety internowane. Gołdap 1982*, red. E. Rogalewska, Białystok 2009, s. 112, 16, 121, 125.
- Maciejowska A., *Przerwane życiorysy — Oblawa Augustowska, lipiec 1945 r.*, Białystok 2010, ss. 522.
- Markiewicz M., *Wyzwolenie czy okupacja*, [w:] *Nowe zniewolenie. Oblawa Augustowska. Lipiec 1945*, red. E. Rogalewska, Białystok 2016, s. 7–22.
- Miotła Stalina. *Polska północno-wschodnia i jej pogranicze w czasie oblawy augustowskiej*, red. Ł. Adamski, G. Hryciuk, G. Motyka, Warszawa 2019, s. 13–14.
- Radziwonowicz T., Bojaryn-Kazberuk B., *Oblawa augustowska 1945. Okoliczności i ofiary w dokumentach archiwalnych*, Suwałki 2017.
- Radziwonowicz T., *Oblawa augustowska — ostatni rozdział. Działania wojsk sowieckich po 18 lipca 1945 r.*, s. 39 (maszynopis).
- Rogalewska E., *Status społeczny rodzin ofiar oblawy augustowskiej w świetle relacji świadków*, „Rocznik Augustowsko-Suwański” 2018, t. 23, s. 71.
- Strzembosz T., *Konspiracja na ziemi augustowskiej pod okupacją radziecką (1939–1941)*, „Przegląd Historyczny” 1992, z. 4, s. 698–702.